

EX-100 1 Generell informasjon**Emnekode:** EX-100**Emnenavn:** Examen philosophicum**Dato:** 06.12.2017**Varighet:** kl. 09:00-14:00**Tillatte hjelpemidler:** Ingen**Merknader:** Vekting er slik at historiedelen teller 2/3 av endelig karakter, etikkdelen teller 1/3.

Det forekommer av og til spørsmål om bruk av eksamensbesvarelser til undervisnings- og læringsformål. Universitetet trenger kandidatens tillatelse til at besvarelsen kan benyttes til dette. Besvarelsen vil være anonym.

Tillater du at din eksamensbesvarelse blir brukt til slikt formål?**Velg et alternativ** Ja Nei

Besvart.

1 EX-100 1 Oppgave**Filosofihistorie**Svar på *ett* av to spørsmål. *Ikke* besvar begge.

1) Redegjør for hovedelementer i Platons idélære og Aristoteles' lære om form og stoff. Legg særlig vekt på likheter og forskjeller. Diskuter kort hvordan Platons og Aristoteles' tanker la føringer på senantikk og middelaldersk filosofi (f.eks. Augustin, Thomas Aquinas og universalistriden).

2) Beskriv Descartes' erkjennelsesteoretiske prosjekt (Meditasjonene). Hva mener Descartes vi kan vite med absolutt sikkerhet? Descartes regnes gjerne som en rasjonalist. Diskuter hva som skiller rasjonalistiske (f.eks. Descartes eller Spinoza) fra empiristiske (f.eks. Locke eller Hume) syn på kunnskap. Bruk eksempler.

EtikkSvar på *ett* av to spørsmål. *Ikke* besvar begge.

1) Diskuter de viktigste begrepene i Kants etikk. Legg særlig vekt på forbindelsen mellom frihet og ansvar, og forklar hvordan Kant kan mene at moral er frihet til å handle lovmessig. Er du enig med Kant i at det alltid er moralsk galt å lyve? Begrunn svaret.

2) Diskuter de viktigste begrepene i utilitarismen. Legg særlig vekt på begrepene nytte og rettferdighet, og forklar hvordan utilitaristene kan mene at vi alltid bør handle upartisk, aldri favorisere dem vi er glad i. Sammenlign til slutt utilitarismens begrep om nytte med Aristoteles' begrep om lykke.

Skriv ditt svar her...**Filosofihistorie****Oppgave 1.**

For mer enn 2500 år siden startet filosofer å undres over den virkeligheten de var en del av. Tidligere hadde de fleste sverget til en øvre autoritet gjennom de greske guder. Naturfilosofene stilte spørsmål ved disse forankrede sannhetene, og ville undersøke om det fantes noe mer mellom himmel og jord. Dette ser vi gjerne på overgangen fra mythos til logos. Disse filosofene oppdaget at mennesket er et tenkende vesen som har

anlegg for logisk tenking. Under overgangen fra denne årelange tradisjonen, ble flere filosofiske spørsmål stilt for dagen. På denne tiden kan vi riktignok ikke antyde at det var noen skiller mellom filosofi og vitenskap, slik det er i dag.

Derfor undret filosofer seg over hva som var det virkelige grunnlaget for alt vi omgås med. Thales mente det var vann, noe han fikk kritikk for. Andre filosofer mente at det allmenne og evige ikke var av materiell karakter, men derimot var bygget opp av ting vi ikke kan erkjenne med det blotte øye. Her mente blant annet Demokrit at alt vi omgås, bygges opp av atomer - noe som var en radikal idé. Platon mente at det evige og uforanderlige var våre ideer, mens Aristoteles sverget til at det var noe essensielt inne i alle tingene som kunne forklare dets eksistens. Derfor er oldtiden preget av svært mye motsidende meninger, og det legger grunnlaget for ønsket om sikker viten om verden.

Rundt 400 f.kr var Platon og Aristoteles de fremste filosofene. Vi kan ikke overvurdere noen av deres tanker og ideer, da noen av disse fremdeles er aktuelle den dag i dag. Riktignok skal jeg i det følgende ta for meg hva disse faktisk utrettet mens de levde, og hvordan dette fikk innflytelse og konsekvenser for blant annet det kristne syn i middelalderen. Da filosofien i stor grad har hatt en dialektisk utvikling, fra tese til antitese til en endelig syntese, er dette svært aktuelt å bringe inn i oppgaven - da det i stor grad var slik kristendommen og filosofien ble forent.

Jeg skal innledningsvis ta for meg Aristoteles' filosofi og tanker og hvordan han mener vi kan få sikker erkjennelse av virkeligheten. Aristoteles ble født i Stagira og var blant annet læreren til Aleksander den Store. Det finnes ingen dialoger av Aristoteles, slik vi har av Platon, men vi har likevel overraskende mye kunnskap fra han, trolig gjennom hans elevs verk. Aristoteles hadde stor innflytelse både i vitenskap, filosofi og biologi, men vi skal i hovedsak fokusere på hans filosofiske verk. Han var, slik som andre filosofer på hans tid, opptatt av å finne det evige og uforanderlige i verden. Han la særlig vekt på hvordan vi kunne få sikker kunnskap basert på erfaringer. Det gjør han til en slags empirist, selv om dette begrepet først ble introdusert senere. Likevel kan vi føre dette begrepet tilbake til Aristoteles' observasjoner og klassifiseringsarbeid av det vi faktisk kan erkjenne. Han var særlig opptatt av metafysikk - de grunnleggende prinsippene, for det allmenne og uforanderlige. Det var nemlig bred enighet om at kunnskap måtte avgrenses til det som var uforanderlig.

I følge Aristoteles' substanslære, så er objekter bygget opp av form og stoff. En substans er en ting som eksisterer selvstendig, og innehar ulike egenskaper. Stoffet i en substans er det foranderlige, og som vi kan fysisk ta på og forme. Stoff i et menneske er derfor typisk dets organer og kropp. Formen i substansen, er riktignok mer komplisert. Formen er nemlig det essensielle ved en ting, altså det som gir tingen dets egenskaper. "Det som gjør at den tingen er nettopp den tingen". Ved mennesket er formen typisk det som gjør et menneske til et menneske, og ikke noe annet. Spesielt for mennesket er dets fornuft og refleksjonsevne. Som Aristoteles selv mente, så kan stoffet alltid endres, mens formen er konstant - evig og uforanderlig. Han mente at dersom vi skulle forstå en ting, må vi ha kjennskap til formen og hvordan stoffet kan endre seg. Slik endring kan typisk være knyttet til en leirklump. Hvis vi lager en kopp ut av en leirklump, vil stoffet være leiren, mens formen vil være dens drikkeegenskaper. Riktignok kan vi presse sammen koppen slik at den igjen bare blir en leirklump. Det er dette Aristoteles mener med at det kun er formen som er allmenn og evig, ikke stoffet. Han bringer denne observasjonen videre i sin metafysikk, fordi han ønsker å finne liknende endringer blant naturlige og levende ting.

Han finner at ting kan gjennomgå ulike endringer, enten de er kvalitative, kvantitative, stedsforandringer eller at de oppstår eller forgår. Det siste strider riktignok med Parmenides' teori om at ingenting kan oppstå fra intet. Slike endringer karakteriserer Aristoteles som gjeldende for alle ting - både levende og ikke-levende ting kan forandres. For eksempel kan et eple endre farge fra rødt til grønt, noe som er et eksempel på en kvalitativ forandring. For ikke-levende ting, slik som et hus for eksempel, er det ulike årsaker som fremprovoserer slike endringer. Årsakene er henholdsvis formårsak, stoffårsak, bevirkende årsak og formålsårsak. Et hus starter gjerne med stoffet, nemlig plankene, spikrene og sement. Formårsaken er her arbeidstegningen. Den bevirkende årsak er snekrene som bygger huset, mens den finale årsak eller formålsårsaken er at huset skal beskytte mot vær og vind. Disse årsakene er greie å forstå, da noe fysisk virker på gjenstanden. Riktignok mente Aristoteles at også disse årsakene kunne relateres til levende gjenstander. Han vred riktignok litt på sin teori, der har komplimenterte med at levende ting har iboende årsaker. I den forbindelse mener han at, selv om vi har stoff og form på samme måte som ikke-levende ting, så vil bevirkende og finale årsak sammenfalle. Han avviser riktignok at denne årsaken er bevisst eller med intensjon. Slik kom Aristoteles frem til det teleologiske verdensbildet. Alt har altså et mål det ønsker å realisere, og alle ting er på ulikt stadie av denne realiseringen.

Her innfører han derfor et nytt begrep, for å kunne kategorisere ulike stadier av denne realiseringen. Dette er henholdsvis mulighet og virkeliggjøring, eller slik Aristoteles ville sagt det; potensialitet og aktualitet. Dersom en ting har realisert sin mulighet, vil den ha nådd sitt formål. Da har den oppnådd en tilstand i *ren form* og har virkeliggjort sitt hele og fulle potensial. Her kategoriserer Aristoteles verden inn i ting etter disse størrelsene. Alle ting er altså i et spenningsforhold mellom potensialitet og aktualitet. For å forstå hvilket stadie av realiseringen ting er på, lager Aristoteles derfor et hierarki. Nederst finner vi anorganiske ting som kun har potensialitet. Disse tingene er kun stoff, og har ikke realisert noe av sitt potensiale. På andre enden av skalaen finner vi det som har ren aktualitet - fiksstjernen og det Gude-aktige. Det er ikke Gud, men det er noe fullkomment. Denne kategoriseringen bygger på hans fokus på kosmologi, der han mener at jo høyere sfære, jo mer fullkomment er det.

Mennesket inngår i dette kosmos, og derfor har Aristoteles valgt å plassere naturlige vesen inn i sitt hierarki. Nederst er som sagt anorganisk materiale, etterfulgt av organiske ting, deretter planter eller vegetabilsk materiale. Her blir det interessant, fordi Aristoteles også innfører begrepet sjel. Levende ting har ulik grad av sjel, og det er nemlig det dette hierarkiet bygger på. Nederst er vegetabilsk sjel - med evnen til å reprodusere. Deretter kommer den animaliske sjel, som har evnen til å tenke, føle frykt og det planter har. Den menneskelige sjel er unik for sin fornuft, og skiller sånn sett fra dyrene. Aristoteles mener nemlig at mennesket er den eneste skapning som har evnen til å bruke sin fornuftssans, og det er dermed dette potensiale vi må forsøke å muliggjøre. Aristoteles mener at den øverste i hierarkiet er fullkommen og realisert. Derfor elsker lavere sfærer de høyere. Nettopp denne inndelingen utgjør grunnlaget for Aristoteles' kosmologi.

På bakgrunn av dette, så mener han som sagt at mennesket er en unik art som må realisere seg selv og oppnå "Det gode liv" for å få slik status. Det innebærer, i følge Aristoteles blant annet å ha viten og evnen til å delta i politikk og etikk. Disse to formene er Aristoteles' hovedvitenskaper, og dermed også det han fokuserer mest på. Fordi vi nå beveger oss fra de allmenne og grunnleggende prinsippene og over til hvordan Aristoteles mener vi kan få sikker viten, må vi derfor innføre noen nye begreper. Aristoteles mener først og fremst at vi kun kan få kunnskap om verden gjennom å sanse og erfare verden. Og for å kunne samle de sanseinntrykkene vi får fra den faktiske verden, må vi bruke vår fornuft. Han mente følgelig at sanseerfaring var ikke nok alene, vi må også kategorisere og plassere de inntrykkene vi får. Han drev omfattende kategoriseringsarbeid, både i forbindelse med biologi og politikk. Han ses også på som "logikkens" far, da han var den første til å innføre metoder for å stadfeste syllogismer og konklusjoner. Han var selv en person som brukte mange ulike logiske slutningsformer i sitt observasjonsarbeid.

Primært brukte han sansene, for så å finne allmenne og uforanderlige prinsipper gjennom abstraksjon. Han var også en tilhenger av induksjon, der han kom til konklusjoner selv om det ikke var stadfestet 100% at premisene var sanne. Han mente at dette var nødvendig, da det alltid ville finnes avvik i naturen. Vi kan også forankre hans metode i en aksiomatisk - deduktiv metode, da han brukte mye tid på å finne det allmenne grunnlaget - formen, for så å bygge videre på dette grunnlaget steg for steg. Hans erkjennelsesteori bygger dermed både på erfaringer og logikk, men mente selv at ikke disse var uavhengige av hverandre. Han var av den oppfatning at alle ble født med sjel som tomme ark (tabula rata), og at man derfor var helt avhengig av erfaringen for å få kunnskap om noe i verden. Han mente også at sjelen var dødelig, og at den døde med kroppen.

Det gode liv for Aristoteles baserte seg på et dygdig liv. Han delte de ulike vitenskapene inn i fornuftskunnskap, praktisk kunnskap og produksjonskunnskap. Mennesket hadde alle forutsetninger for å oppnå kunnskap om disse. Fornuftskunnskapen (episteme) refererte til kunnskap for kunnskapens skyld - typisk knyttet til metafysikk og matte. Mens praktisk kunnskap (fronesis) refererte til det å være et godt menneske. Han mente at man måtte være dygdig for å leve et godt liv, og dette kunne bare gjøres gjennom samhandling og sosialiseringssprosesser i bystaten og i hjemmet. Han hevdet altså at kunnskap kunne nås på ulike måter, men at alt handlet om at man selv måtte ut å utforske det rundt seg.

Platon var derimot en motsetning til Aristoteles. Man skulle tenke seg at de ville ha mye likheter, av nærheten i tid og sted, men det er ikke mye synlig. Platon kjenner vi best gjennom Sokrates. Dialoger fra Sokrates og andre, spesielt Menon, har blitt viktige for tolkningen av hans syn. Han var særlig opptatt av hvordan man kunne oppnå dygd og hvordan man fikk kunnskap om verden.

Platon var, som Aristoteles opptatt av å finne et grunnleggende prinsipp for all erkjennelse - metafysikken. Her finner Platon at det finnes to verdener, der vi kun kan ha tilgang til en av disse - idéverdenen. Platon mente således at ideene var det eneste evige og uforanderlige - vi er tross alt fornuftsvesen. Sånn sett var også ideene det mest virkelige. Hans sterke adskilling av verden blir synlig i hans skildring av sanseverden og idéverden. Han bruker blant annet liknelser for å illustrere hvordan disse er klart adskilt. Linjelliknelsen angir grad av virkelighet, der ideene er det øverste, mens skriblerier ikke er det, da disse bare kan viskes ut i etterkant. I huleliknelsen finner han derimot at en hule kan illustrere hvordan vi lever adskilt fra den virkelige verden. Alle mennesker er inne i hulen, og i hulen ser vi avskygninger av virkeligheten. Disse avskygningene gjenspeiler den verden vi er i. Det vi sanser i verden er derfor bare ufullkomne avkygninger av de evige og uforanderlige ideene. Platon mener derfor at vi aldri kan se noe fullkomment med sansene, dette er avgrenset til ideene.

Når det kommer til det erkjennelsesteoretiske så er Platon særlig opptatt av å finne ut hvordan vi får kunnskap om verden. Han mener at kunnskap ikke kan læres, slik tradisjonell læring finner sted. Særlig i dialogen Menon, finner vi eksempler på dette synet gjennom Sokrates' dialog med Menon. Menon mente at kunnskap ikke kunne defineres - for enten hadde vi all kunnskap og trengte ikke lete, ellers hadde vi ingen kunnskap og ville ikke vite når vi fant kunnskap. I denne dialogen fremfører Sokrates en tredje løsning på problemet, og det var at dygd faktisk kunne læres. Vi måtte riktignok ha en klar definisjon om hva dygd var. Sokrates mente at en slik definisjon fantes inne i oss selv, vi måtte bare få hjelp til å bringe den ut. Dette kunne Sokrates hjelpe til med - som en slags jordmor. Det var riktignok viktig at personen selv deltok aktivt. Platon mente derimot at slike allmenne målestokker kun fantes i våre ideer. For å få kunnskap må vi derfor se på de fullkomne ideene. Han mente at måten vi fikk kunnskap på var gjennom å gjenerindre dette. Det vil si at Platon mente at mennesket hadde all kunnskap forankret i sjelen når det ble født, men at vi måtte gjenerindre denne kunnskapen for å få tilgang til den. Han mente således at alle mennesker var gode, men at de måtte vite hva som var det rette for å

gjøre det rette. Uvitenhet var derfor grunnen til elendighet.

Platon hadde også en oppfatning av at sjelen hadde ulike nivåer. De ulike nivåene var fornuft, mot og måtehold. Hvis noen hadde alle disse dygdene, ville de oppnå rettferdighet overfor seg selv. Det var riktignok ikke alle som hadde forutsetninger til å finne fornuften. Dette var det bare filosofene som hadde anlegg for, og dette måtte kartlegges gjennom en lang utdanningsprosess.

Vi ser av dette at dette at det er svært motsridende syn som råder, både når det kommer til det metafysiske og det erkjennelsesteoretiske. Det er underlig at to så vidt ulike syn kan råde samtidig. Det går særlig frem av et kjent maleri av Rafael i antikken, at Aristoteles peker med sin hånd foran seg, mens Platon peker opp i været med sin. Det skildrer godt hovedforskjellen mellom de to filosofene. Metafysikken til de to skiller lag ved at Aristoteles mener det evige og uforanderlige finnes i tingene, gjennom en slags essens, mens Platon mener at vi ikke kan finne det evige og uforanderlige med mindre vi ser bort fra tingene, i idéverdenen. Slik blir også deres erkjennelse av verden svært forskjellig, da Platon i hovedsak mener at vi må bruke våre medfødte ideer til å få kunnskap, mens Aristoteles mener at all erkjennelse starter med våre faktiske omgivelser. Slik skiller disse to også klart mellom sjelens oppgave og eksistens. Platon mener således at vi kan ha kunnskap a priori (forut for erfaringen), mens Aristoteles mener at det ikke er mulig å ha kunnskap før erfaringen. (a posterior). En slik dualisme deler de riktignok ikke. Der Platon mener at sjelen er evig, og at vi burde dyrke sjelen for videre liv, mener Aristoteles at kroppen er i ett med sjelen og at disse ikke kan eksistere uavhengig av hverandre. De deler også inn sjelen svært ulikt, men begge er av oppfatning av at fornuften er den høyeste og unike orden i mennesket. Det gode blir således for begge forbundet med fornuft, da dette er unikt for mennesket. Det er også svært motstridende syn blant de to om hvem som faktisk kan oppnå dygd, eller bli dyktige mennesker.

Platon mener at dette er noe som er forbeholdt filosofene, og derfor er de de eneste som kan styre samfunnet. Aristoteles legger derimot mer vekt på at det er opp til den enkelte å tilegne seg kunnskap gjennom nysgjerrighet og sosialisering. De er begge riktignok enige om at noen har bedre forutsetninger, mens andre rett og slett ikke kan bli dygdige. Mens Aristoteles mener at bystaten burde styres av demokratiet, slik at fronesie (innsikt) fra alle kan gjøre opp et godt samfunn, mener Platon at bystaten skal styres av de som er egnet - altså filosofene. Han mener det skal være et slags enevelde, der de tenkende skal være unntatt eiendeler og familie - da dette kan være forstyrrende og ta vekk fokus fra deres viktige oppgave. Aristoteles og Platon mener begge at det er viktig å finne sin plass i samfunnet, og at det slik er mulig å oppnå det Gode liv. Deres fremgangsmåte er riktignok forskjellig. Platon mener at dette skal skje gjennom lang utdanning, mens Aristoteles mener at det skal være opp til den enkelte å sosialisere seg gjennom samvær med andre. Der Platon mener at det kun er for de tenkende å ta seg av etikk og filosofi, mener Aristoteles at den som ikke interesserer seg for dette er en idio.... Han mener at enhver burde engasjere seg i slik aktivitet for å bli et godt menneske. Riktignok står Aristoteles for at dette ikke er noe for kvinner, da disse ikke er fornuftige slik som menn. Deres biologiske tilknytning til reproduksjon, gjorde dem ikke i stand til dette. Platon mener på den annen side at kvinner har de samme medfødte evnene som menn, og kan derfor være tenkende på samme måte som menn. Det er riktignok uklart om denne filosofien ble forankret i hans ønske om å adskille menneskeliv og politikk, da dette var et svært radikalt syn på denne tiden. Uansett la det grunnlaget for senere spørsmål om feminisme og likestilling. I det etiske bildet mente Aristoteles at man kunne bli et godt menneske gjennom fronesis, engasjere seg i politikk og sosialt liv. Platon mente derimot at man måtte se inn i sine ideer for å finne definisjonen på en allmenn målestokk over det gode.

Disse motstridende synene endte riktignok ikke med Aristoteles og Platon. I middelalderen og senantikken, fikk deres ideer både kritikk og medhold fra ulike hold. Innledningsvis nevnte jeg at historien har utviklet seg dialektisk gjennom tese til antitese til syntese. Tesen kan vi se på som de grunnleggende synene til Aristoteles og Platon. Deres filosofi ble kritisert for å ikke være tilpasset kristendommen, og Kristendommen ble dermed en slags antitese mot denne. Syntesene kan vi se både hos Augustin og Aquinas. I begge tilfeller forsøker disse å forene filosofien og kristendommen.

Augustin ville forene platonsime med kristendom, og dette ble grunnlaget for hans syntese. Mye av hans tanker og ideer stammet fra den platonske filosofien. Han innførte en slags ny-platonsime der Gud var det eneste virkelige. Han var allmenn og almektig, og dette tok han med seg fra den kristne tro. Hans metafysikk gikk ut på det samme som Platon, altså at vi har ideer som angir det allmenne og fullkomne. På samme måte som Platon, mente Augustin at vi ikke hadde tilgang til verdslig fakta, kun fakta om ideene. Sansene våre kunne bare oppfatte avskygninger av ideene. Slik forener han Gud med Platons filosofi. Gud er det allmenne og virkelige, mens det på jorden kun er avskygninger. Vi er separert fra Gud og kan ikke erkjenne han. Hans erkjennelsesteori bygger derfor på at vi får kunnskap om verden via introspeksjon. Vi må dermed undersøke vår private idésfære for å få kunnskap. Han kan sies å grense mot skepsisme, da han også var skeptisk på om vi kunne ha noe som helst kunnskap om verden. Riktignok var dette mulig gjennom troen. Troen kunne gi åpenbaringer, mens introspeksjon kunne gi kunnskap om verdslige ting. Han var, slik som Platon, opptatt av dualisme, der kropp og sjel var to adskilte substanser. Sjelen var udødelig, og den som kunne nærme seg Gud, mens kroppen kun var en byrde. Det samme synet brakte han videre om staten og kirken, der kirken kunne hjelpe mennesket med frelse, mens staten var et nødvendig onde. Augustin var også av oppfatning av at mennesket er opprinnelig ondt, og derfor skulle en syndeflod komme over verden. Da vil det kun være de som elsker Gud høyere enn seg selv - de i gudsstaten som vil oppnå frelse. En slik dommedag indikerer at Augustin hadde et lineært syn, der verden vil opphøre. Stoikerne derimot,

mente at verden var sykkelig, slik at hendelser vil gjenta seg.

Thomas Aquinas, ville derimot forene Aristoteles' filosofi med kristendommen. Atter en syntese av disse to. Han brukte Aristoteles' metafysikk med substanser og årsaker videre, men var uenig med Aristoteles om at formålene var uten intensjon. Han bringer også prinsippene om potensialitet og aktualitet videre, og Aristoteles' hierarki blir utfyllt med to ytterligere nivåer. Disse to nivåene er engler og Gud, som selvsagt er ren form og har aktualisert alt sitt potensiale.

Alt skjedde for en grunn, og denne grunnen var Guds vilje. Han bringer også i stor grad Aristoteles' erkjennelsesterori videre ved hjelp av sansing etterfulgt av fornuftige resonnement. Han mente riktignok at erkjennelse av Gud ikke var mulig, men at det var mulig å erkjenne Guds eksistens gjennom alle de sansbare ting i verden. Han underbygde sitt syn med Gudsbevis, ontologisk bevis og teleologisk bevis. Det vil si at han ville bevise gjennom faktiske erfaringer, at det ikke kunne være sannsynlig at noe annet enn Gud sto bak disse. Blant annet mener han at alt må ha en første årsak utenfor naturen, og at dette er Gud. Han mener også at Gud er fullkommen og må dermed eksistere. Til slutt ser han på alle de målrettede bevegelsene i verden, og konkluderer med at Gud må være den ubevegede bevegelse.

Han bryter riktignok med den aristoteliske filosofi der han mener at sjelen ikke kan dø med mennesket. Her implementerer han heller nyplatoniske ideer, der sjelen er udødeleg og uavhengig av kroppen.

Etter denne innføringen, vakte det mye oppsikt rundt foreningen av tro og fornuft. Mange mente at tro og fornuft ikke var forenelig, og sterkt uavhengig av hverandre. Noen som var svært kritiske til denne sammenslåingen var Luther og Ockhard. Luther mente blant annet at fornuften var en "hor...". Denne spliden førte til at det ble opprettet to adskilte retninger innen kristendommen. Litt karikert kan man si at Aquinas forente tro og fornuft videre gjennom katolisismen, mens Luther adskilte de to klart i protestantismen.

Ideene til de tidligere filosofene skapte også klart skille mellom to andre retninger, realismen og nominalismen. I realismen var standpunktet at ting kunne eksistere uavhengig av sin eksistens, for eksempel gjennom ideene og formen. Mens nominalismen tok klar avstand fra denne tanken. Disse mente det var fullstendig uhørt å blande fornuft med tro, og at den eneste måten man kunne tilnærme seg Gud var gjennom troen. Det eksisterer altså ingenting utenfor en tings eksistens. Disse begrepene er bare laget på grunnlag av likhetstrekk.

Denne klare delingen mellom katolisismen og protestantismen var med andre ord forankret i ulike tanker om tro og fornuft.

Etikk

Oppgave 2.

Vi deler gjerne normativ etikk inn i to ulike retninger, avhengig av hva som er det overordnede prinsipp i teorien. Disse to er deontologisk etikk og teleologisk etikk. Den deontologiske etikk fokuserer på den plikten man har til å gjøre en rett handling. Altså, du skal lære deg å handle moralsk, du skal ikke handle ut fra hva som er best for deg selv. Den teleologiske etikk handler mer om det som er godt. Målet med en slik handling, er å oppnå det beste. Vi skiller i teleologisk etikk mellom nytteetikk og dydsetikk. Dydsetikk fokuserer i stor grad på hva som er godt for meg selv, og hvordan jeg bør opptre for å skape mest mulig lykke.

Denne etikken kan både være egoistisk og altruistisk. Egoistisk etikk handler i stor grad om at man gjør det rette fordi man selv vet hva som er det rette for en selv. Her ser vi blant annet et skille mellom den psykologiske motivasjonen, altså om dette er naturlig anlegg hos mennesket eller om det er sosiale prosesser som former oss. Egoismen er gjerne forankret i den første, der også sosialdarwinismen og den sterkeste rett springer ut fra denne. Altruisme handler i større grad om at man setter andres behov foran egne, og lever nærmest for å tjene andre. Hvis man skal dra den litt langt, kan man si at nytteetikken har slike altruistiske trekk. Nytteetikken eller konsekvensetikken, handler ut fra konsekvenser. Det er altså ikke noe stort fokus på den indre motivasjonen, eller hva som er godt for den enkelte. Enkelt sagt, er en handling således god dersom den fører med seg gode konsekvenser. Utilitarismen, som er underlagt teleologisk etikk, er et eksempel på nytteetikk. Utilitarismen handler derfor om at den handling som gir best mulig konsekvenser for flest mulig, er en god handling. Fokuserer altså på konsekvensen av handlingene vi gjør. For å kunne komme frem til en slik avregning av konsekvenser, er vi derfor avhengig av å foreta en lystkalkyle, der vi sammenligner hvor mye nytte og hvor mye smerte en handling vil føre til. Begunnelsen for en slik type etikk er derfor noe overordnet mennesket, en slags retningslinje som vi må ta stilling til før vi utfører ulike handlinger.

Den mest ekstreme utspringeren av Utilitarismen, er den etikken som har fått navnet handlings-utilitarisme. Dette er en type etikk som forankrer det overordnede prinsipp i enhver handling. Det vil si at hver eneste gang man står overfor et moralsk spørsmål, må man vurdere dette spørsmålet uavhengig av andre situasjoner. Det vil sette en person overfor svært mange vanskelige problemstillinger. Blant annet stenger denne typen etikk for dømmekraft og skjønn. Det betyr at det ikke finnes unntak fra denne etikken, man er bundet til lystkalkylen. Hvis man i hver enkelt situasjon, skal vurdere denne separat, blir det dermed ikke grunnlag for å trekke inn følelser eller relasjoner. Alle situasjoner må vurderes upartisk, og det eneste vurderingskriteriet som ligger til grunn er mest mulig lykke og minst mulig smerte. For å ta et eksempel, vil det derfor ikke være mulig å redde sin egen datter, dersom to andre personer står i tilsvarende fare. Man må da foreta det valget som fører til minst mulig smerte og mest mulig lykke, som da er å redde to over en.

En slik objektivisering av ethvert tilfelle, var særlig Bentham's utilitarisme bygget på. Han ønsket at alle levende vesen skulle telle like mye i kalkylen. Det var en relativt radikal tanke på hans tid, da både dyr, menn,

kvinner, slaver og kriminelle skulle være like i vurderingen. Det var riktignok en svært viktig teori, da han på denne måten ga rettigheter til alle levende vesner. En slik likhet burde således være verdsatt i samfunnet, mente Bentham. Han hadde også et fokus på det negative ansvaret enhver person har. Det vil si at han mente at enhver skulle handle slik at det reduserte smerte i samfunnet.

Motsatsen til handlingsutilitarismen er regelutilitarisme, innført av John Stuart Mill. Dette er forankret på samme prinsipper som førstnevnte, nemlig konsekvenser, men skiller seg klart fra denne ved at regelutilitarismen fokuserer på at konsekvensene skal gangne flest mulig *alt i alt*. Det vil si at en handling som man ville gjort i tråd med handlingsutilitarismen kan være urimelig her. Et eksempel kan være skatt. En person avstår fra å betale skatt fordi han heller ønsker å donere pengene til et veldedig formål som kan gagne mange. I det enkelte tilfellet, vil lysten åpenbart være større enn smerten. Men dersom dette skulle bli noe som mange i samfunnet gjorde, ville hele samfunnet rase sammen, og føre til at samfunnet *alt i alt* gikk i grus. Det er altså skjedd et endret fokus, fra enkelthandlinger, til en slags allmenn regel. Noen av de problematiske aspektene ved handlingsetikken faller her bort. For eksempel vil det nå være helt absurd å ikke favorisere sine egne. Dersom alle favoriserer sine egne, vil det føre til at samfunnet fungerer godt alt i alt. Det samme kan sies om hedonisme. Det er vel allmenn enighet om at lykkelige mennesker skaper mer godt alt i alt enn deprimerede mennesker. Her blir det også aktuelt å ta opp løfter, som alt i alt fører til godt dersom de alltid følges. Da blir samfunnet vårt best mulig. Mill går ikke bort fra lystkalkylen, men utvider skalaen. Et problem kommer riktignok til syne når man skal vurdere graden av lykke. Er dette en allmenn størrelse, slik at alle typer lykke måles i samme størrelse? Eller er noen type lykke mer verdt enn andre?

Her skiller Bentham og Mill seg bemerkelsesverdig fra hverandre. Bentham mener at enhver lykke skal vurderes etter samme målestokk, mens Mill mener at lykke må vektas forskjellig. Særlig er han kjent for sin setning om temaet: Heller et ulykkelig menneske enn en lykkelig gris. Hvordan dette vektas i praksis er imidlertid usikkert, men Mill åpner her for mer skjønn i sin teori.

Det vil si at regeletikken både baserer seg på kvantitative aspekter fra regeletikk, og kvalitative egenskaper fra dydsetikken, der lykkebegrepet er særlig sentralt. I dydsetikken, som har røtter helt tilbake til 400 f.kr, er lykke nærmest ensbetydende med det gode liv. Spørsmålet blir så hva det Gode liv faktisk er. For å kunne leve et godt liv, må du ha et sett med dyder, i følge Aristoteles. Disse dydene er en fast holdning eller en disposisjon i mennesket som gjør det i stand til å gjøre de vurderinger og tanker som kreves i ulike situasjoner. Vi kan se på det som en slags dømmekraft, da denne har mange av de samme kvalitetene. Det er riktignok svært viktig å merke seg at dette inngår i en aktiv prosess, og ikke bare skjer på autopilot. Disse faste holdningene må bevisstgjøres av handleren, for å oppleves som dyder.

Men det er ikke nok å vite hva en dyd er, mener Aristoteles, vi må selv ut å tilegne oss kunnskap om disse dydene. Dette kan bare gjøres gjennom skoleringsprosesser. Disse mener særlig Aristoteles at burde være forankret i våre forbilder, da disse vet hva dyd er. Ingen kan pådytte oss dyd, men vi må selv aktivt utforske og tilegne oss disse disposisjonene. Men hva så med dydene? Er alle dyder gode dyder? Aristoteles mener at de gode dydene er bestemt av de vise, og at de er de eneste som kan fortelle oss om gode dyder. Viktignok er den verdipluralisme i samfunnet avhengig av at dydene er anerkjent av andre enn deg selv, ikke nødvendigvis "de vise".

Det er i Aristoteles' etikk lagt særlig vekt på det sosiale selv, altså hvordan jeg best kan opptre i et samvær med andre. Forankringen er inni hver enkelt, ikke et overordnet prinsipp slik som i Utilitarismen. Dydsetikken handler om at en god handling baserer seg på indre dømmekraft og selve handlingen. Utilitarismen fokuserer derimot på konsekvensene av handlingen. Karikert kan man si at dydsetikken trekker mot egoisme mens Utilitarismen trekker mot altruisme. Dette er riktignok ikke riktig, fordi dydsetikeren ønsker å fungere godt i et fellesskap med andre. Men det subjektive fokuset er riktignok klarere i dydsetikken enn i utilitarismen. Dersom vi skulle sett på partiskhet i forbindelse med handlingsutilitarismen og dysetikken, ville vi fått ulike svar. En utilitarist vil her igjen si at alle mennesker er like mye verdt, og alle mennekser har de samme rettighetene uavhengig av tilknytning til handleren. Dersom en dysetiker blir stilt det samme spørsmålet, kan partiskhet forsvares fordi omsorg for våre egne og omtenkksomhet er viktige dyder. Riktignok er rettferdighet også en svært sentral dyd. Slik kan den enkelte personens verdysyn utgjøre ulike forskjeller i spørsmålet om det er rett å være partisk. Alt i alt gir dydsetikken en sterkere motivasjon og psykologisk begrunnelse, da dette er den etikken som har størst fokus på det som er rett for *meg*. Riktignok må dette ses i et større samfunnsrettet bilde.

Besvart.